

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Маргарет Димитрова,

за дисертационния труд

на Наделина Ивова

на тема

„Етимологичната фигура в българския език“

Трудът на Наделина Ивова, представен за придобиване на научната и образователна степен „доктор“ във професионално направление 2.1. (филология), обхваща 310 стр. и се състои от увод, в който ясно са формулирани обектът, целите и задачите на изследването, както и методите и основните източници на проучване; следват пет глави, точно формулирани изводи, които логично произтичат от направените анализи, реконструкции и съпоставки; следва богата библиография, представена според съвременните научни стандарти, и накрая не по-малко ценни приложения, които ясно онагледяват важни заключения на докторантката.

Дисертацията на Наделина Ивова е посветена на едно от най-важните средства на поетическия и сакралния език в общоевропейски план – етимологичната фигура, която никога досега не е изследвана така цялостно и мащабно, като самостоятелен научен проблем за българския език. При това, за да открои добре произхода и характера на етимологичната фигура в български, докторантката последователно гради изводите чрез множество съпоставки с индоевропейски езици, със славянските езици и нещо много рядко за лингвистиката у нас – с литовски. Изследвани са множество източници, разгледан е различен по характер и време на възникване езиков материал. Съпоставени са над 250 български енокоренни конструкции, над 150 от славянския фолклор и над 180 от балтийския фолклор, като са потърсени изследвания за съпоставка и с други индоевропейски традиции. Този голям обхват на проучвания обект гарантира обективност на изводите.

Силна страна на дисертацията е, че тя не само точно анализира формалните особености на тази езикова фигура, но прави изводи за сходства в ментални концепти и ценности в древната индоевропейска общност и в начините им на изразяване. Важно и новаторско е разбирането, че значимостта на етимологичната фигура е не само на равнището на фразата, а на различни други езикови нива и че съществен е конотативният ѝ потенциал не само от гледна точка на микротекста, а и на макротекста. Аз лично особено ценя диахронния подход и съпоставителния метод, използвани с вещина в този труд – по този начин се показва, че етимологичната фигура е унаследена формула, от една страна, а от друга се разкрива специфичното за българските сакрални и фолклорни текстове. Ще подчертая, че работи върху поетика и стилистика в диахронен план са рядкост в българската научна традиция и затова за младите хора е особено трудно да намерят методологически опори, а Наделина Ивова се е справила отлично в тази ситуация.

Определящо за отличните резултати е това, че докторантката не щади силите и времето си, а използва различни по тип извори, антични, средновековни творби и фолклорни текстове. Дисертацията надминава очакваното за докторски труд, защото авторката ѝ е овладяла различни методи в зависимост от задачите и различните гледни точки, които прилага – сравнително-исторически, контрастивен, структурен, функционален, етимологичен. Това означава задълбочено познаване на различни изследователски парадигми, от които е взето най-подходящото според характера на обекта на проучване. Затова и библиографията в дисертацията е впечатляваща – не само като обем, а като многостранност на проблематика, подходи, изследвани извори – от проучвания на авестийски, през Омировия епос и античните ритори, през старобългарски преводи на християнски текстове до публикации и проучвания на балканския фолклор от XIX-XX в. и съвременна българска литература. Използвани са сериозни и авторитетни изследвания, написани на множество езици. За успеха на анализите и отлично реализираните цели допринася запознаването на докторантката и използването на материали от балтийските езици, което е много важно за разглежданата тема, но и много рядко в проучванията на български учени, а и изобщо в международен план. Разбира се, за вещината на изследвателя не се съди главно от познаването на проучванията в полето, в което работи (в случая става дума за различни полета), но от овладяността на научните процедури до такава степен, че да може да анализира конкретен езиков материал. В това

отношение работата на Наделина Ивова също заслужава адмирации, защото тя самостоятелно анализира големи текстови корпуси и класифицира своя материал според различни, но последователно спазвани критерии.

В първа глава на дисертацията са разгледани множество определения на етимологичната фигура и подходи при изследването ѝ, като се взимат предвид не само съвременни научни проучвания, а и античните ритори – което е особено важно, за да се контекстуализират примерите от древната поезия и риторика. Цитирани са автори, принадлежащи на различни научни парадигми в световен мащаб, проявяващи интерес към етимологичната фигура от различни гледни точки. Информираността на докторантката е завидна. За мене е особено важно, че тя се обръща към разбирането за „етимология“ в Античността и в народната култура, защото, доколкото имам наблюдения върху античната и средновековна екзегеза и върху фолклорната българска менталност, етимологията (днес често определяна като народна или неистинска, фалшива) е широко разпространена мисловна и дискурсна процедура за обяснение, тълкуване на света, защитаване на възгледи. Несъмнена е връзката с етимологичната фигурна и с поетичните средства на сакралния език.

Намирам за особено подходящо и продуктивно разбирането на докторантката, че „ЕФ е вид формула, ментална схема, в която са вградени определени митологии, символи, образи“ (стр. 29). Съгласна съм с разбирането ѝ, че макар и тази фигура да е част от устната фолклорна поезия на български език и почти всички цитирани примери да не са се разпространявали в писмен вид, това не означава, че не е съществувал диалог, непрестанни преливания между устното и писменото. Във втора глава са разгледани сполучливо структурата на етимологичната фигура и употребите ѝ, ролята ѝ в изречението и в по-широк контекст, като се използват категории и методи на граматиката и прагматиката.

Най-интересна за мене е третата глава, в която авторката изхожда от методологическата постановка на Уоткинс, че сходството на формулите (а етимологичната фигура се разглежда като формула) в различните индоевропейски езици е резултат на генеалогичната им връзка, като отразява сходни ментални нагласи. В широк сравнителен план Наделина Ивова разглежда формули, свързани с метеорологични представи, с битките и воюването, с жертвоприношения, молитви, закони, с говоренето като

специфична човешка дейност, като постига заявената в началото на главата цел да докаже „индоевропейския произход на част от етимологичните конструкции, които функционират като унаследени формули в българската народопоетическа традиция“. Специално внимание в тази глава е отделено на балтославянските паралели, което в тази област се прави за първи път в такъв мащабен план.

Освен широки паралели с други индоевропейски езици и най-вече с балтийските и славянските – на ниво фолклор, като откроява общото и специфичното, Наделина Ивова отделя нужното внимание в диахронен аспект на етимологичната фигура в езика на оригинални и преводни творби, написани на старобългарски книжовен език. Подходът ѝ е зрял: отчита влиянието на гръцките оригинали, но и случаите на самостоятелни решения на българските книжовници да използват етимологични фигури. Най-интересни и значими според мене са следните изводи в тази част на дисертацията:

„- в старобългарската и в среднобългарската употреба на реторичното средство няма жанрова предопределеност; ...

- някои еднокоренни формули се унаследяват като готови модели, въпреки това при унаследяването си те се адаптират към собствено българските граматични особености; ...

- на базата на вече усвоени и адаптирани синтактични модели, се произвеждат *автономни български експресивни синтагми*“.

Намирам за особено ценни анализите в пета глава, обсъждащи ефекта от използването на етимологични фигури и съчетаването им с други езикови повтори (асонанс, алитерация, анафора, епифора, епанафора, синтактичен паралелизъм) – както причините за появата им в древните сакрални текстове, така и устойчивостта им до ден днешен в поетическия и магическия език. Методологически плодотворна е организацията на последната глава при анализа на съчетаването на етимологичната фигура с други поетически средства, основани на повторението. Докторантката тръгва от заложените в тази риторическа фигура фоностилистични особености, а след това разглежда взаимодействията със стилистични похвати в рамките на стиха и на надстихово ниво. Така тя показва как в магическия, епическия и най-общо поетическия език се натрупват, комбинират и преливат езикови повтори от различни равнища, които имат една и съща функция.

Отлично са формулирани изводите в края на дисертацията. Това е онази част от дисертационния труд, която е най-трудна за младите учени. Изводите адекватно отразяват направените анализи. Ще подчертая сред тях извода, че най-продуктивен модел е конструкцията с вътрешен пряк обект, а вторият по продуктивност е конструкцията с вътрешен подлог, който е съществително, назоваващо стихия. Особено важни са заключенията на дисертантката за конструкциите с ненормативно въведен еднокоренен обект при непреходни глаголи: причини и роля.

Както казах, библиографската осведоменост на докторантката е впечатляваща и надхвърля изискванията за един дисертационен труд, следователно няма нужда от обогатяването на цитираните научни съчинения, речници, публикации на извори. Намирам, че постигнатото от нея досега може да се използва от нея в бъдеще за нови приноси съпоставки, например би могла да успореди наблюденията си над фолклорния език с анализите на стила на Патриарх Евтимий от Екатерина Дикова, която говори предимно за синтактични повтори, а не за етимологични фигури, но би било според мене интересно да се съпостави слогът на такъв майстор на словото като Патриарх Евтимий, който се стреми към книжовност и отдалечаване от говоримия език на граматично равнище, със слога в епически и други фолклорни текстове по отношение на повторите. Това разбира се е отделна работа и не е нужно тя да бъде част от тази дисертация.

В заключение, представеният за обсъждане труд е напълно завършено научно съчинение с ясно открояващи се приноси не само в българската, но и в световната наука. То има всички качества на една отлична докторска дисертация и аз ще гласувам на Неделина Ивова да се присъди научната и образователна степен „доктор“.

18 май 2017,

Гр. София

ПОДПИС:

(Проф. д-р Маргарет Димитрова)